

JURYRAPPORT 2013

Help, de onderwijsprijs verzuipt?

Ja, toch even het slechte nieuws eerst.

Die zorg over verzuipen stak vorig jaar, een heel klein beetje, de kop op bij deze unieke prijs voor Nederlandse onderwijsjournalistiek.

Want in 2008, het eerste jaar dat de prijs werd uitgereikt, ontving de jury 32 inzendingen, een fraaie oogst. De jaren daarna daalde dat aantal tot stabiel boven de 20; maar vorig jaar zakte het door die glazen vloer, naar 19.

Dat werd dus *soul searching*, in de beste traditie van onderwijsvernieuwing.

Was de methode van de prijs nog wel modern genoeg? Werd het tijd voor onorthodoxe maatregelen, misschien voor meer nadruk op rekenen en taal, voor computergestuurd inzenden, of wie weet voor Het Nieuwe Jureren?

De jury vroeg zich in haar rapport vorig jaar zelfs af: „Misschien moeten we ook prijzen uitloven voor het insturen voor de prijs.”

Schertsend natuurlijk – hoewel, in het onderwijs weet je het nooit helemaal zeker. Voor je het weet, wordt zo’n bizar plan echt de praktijk.

Dan nu het goede nieuws: het slechte nieuws, dames en heren, is oud nieuws.

Dit jaar is het aantal inzendingen niet verder gedaald. Integendeel, met 23 inzendingen is de weg omhoog weer stevig ingezet.

Daaruit kun je alvast twee conclusies trekken.

Eén: er zal volgend jaar wéér een onderwijsprijs zijn. Dat is natuurlijk het belangrijkste.,

Maar, twee: met de onderwijsjournalistiek in Nederland gaat het helemaal niet slecht.

Dat blijkt al uit de grote variatie van inzenders: er zijn veel sectorbladen bij, natuurlijk, maar ook regionale en landelijke kranten. Dit jaar helaas maar één inzending van televisie, dat wel, en géén van de radio – dus die zien we dus volgend jaar graag terug.

Ook de onderwerpen die werden ingezonden, vertoonden voldoende variatie, van een acute bestuurscrisis in het hoger onderwijs tot nieuwe leermethoden.

Nu dan meteen een nuancering. Want dat de onderwijsjournalistiek breed en gevarieerd is, wil nog niet zeggen dat het allemaal koek en ei is.

Mag ik daar een korte algemene opmerking over maken namens de jury, en vanuit mijn achtergrond bij *NRC Handelsblad*.

Ik heb in een grijs verleden drie jaar gewerkt als onderwijsredacteur bij die krant, van 1990 tot 1993. Voordat ik bij de krant kwam, was ik vier jaar redacteur van *Folia*, het blad van de universiteit van Amsterdam.

Dat waren de tijden, zo schepte *Folia*-redacteur Ton Elias graag op, dat ambtenaren van het ministerie van Onderwijs stapeltjes van het blad heet van de pers bij de drukkerij weggristen om zo snel mogelijk te lezen wat er nu weer werd onthuld.

Het waren ook de tijden dat landelijke dagbladen als *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* heuse, meerkoppige onderwijsredacties begonnen op te zetten.

Geen wonder. Onderwijs was in de decennia daarvoor, met het aantreden van de *baby boom* aan hogescholen en universiteiten, en met dank aan even uiteenlopende als omstreden bewindslieden als Van Kemenade, Pais en Deetman, een nationale prioriteit geworden – ook voor de journalistiek.

Bovendien, vanaf eind jaren tachtig trad een nieuwe generatie journalisten aan bij kranten, omroepen en vakbladen – met een diploma van het hoger onderwijs op zak. Dat was het begin van de, later ook vaak gesmade, ‘doctorandussenjournalistiek’.

Als een van die doctorandussen (Universiteit van Amsterdam, 1989) maakte ik begin jaren negentig deel uit van een vierkoppige onderwijsredactie. Nu ja, ten minste vierkoppig, want sommige historische tellingen gaan uit van vijf of zelfs zes redacteurs Onderwijs bij *NRC Handelsblad*, afhankelijk van arbeidsdeling en portefeuillebeheer.

Hoe dan ook, er was toen bij mijn weten in elk geval een redacteur basisonderwijs, een voor voortgezet onderwijs, een of twee voor hoger onderwijs, en dan nog een coördinator van de hele groep, die ook een bruggenhoofd was in de bijlage *Wetenschap & Onderwijs*, waar een wekelijkse pagina Onderwijs moest worden gevuld.

De chef van die bijlage, een noeste bèta die evenveel verstand had van centrale verwarming als van biologie of kerncentrales, verzette zich nog wel even tegen de inwoning van die softe sector in zijn spijkerharde katern – maar er was niks aan te doen, het waren nieuwe tijden, onderwijs was van levensbelang.

Inmiddels zijn het weer hele andere nieuwe tijden – en wordt het onderwijs bij de meeste kranten en bladen, ook bij *NRC Handelsblad*, weer bestreken door een of twee redacteurs, met hand- en spandiensten van wisselende collega’s.

En inmiddels heet die bijlage ook weer gewoon *Wetenschap*.

Dat zal deels een kwestie zijn van demografie: de jeugd heeft het niet meer voor het zeggen in vergrijzend Nederland. En ongetwijfeld heeft de daling van de aantallen leerlingen en

studenten zijn weerslag op de prioriteit die media geven aan onderwijs en dus op de omvang van de onderwijsredacties. En er zijn tegenwoordig natuurlijk ook andere maatschappelijke problemen die journalistieke aandacht vragen, zoals het multiculturele drama, de laatste editie van Zomergasten, of de scheiding van Rafaël en Sylvie.

Maar de markt dwingt de journalistiek ook op een andere manier: voor de 'oude media' zijn het al jaren zware tijden, met verdampende advertenties, dalende oplagen, bezuinigingen en krimpende redacties. Dat betekent: méér doen met minder mensen. Minder mensen die ook sneller dan in het verleden van portefeuille of van redactie veranderen, in het kader van moderne functieroulatie.

Zodoende is niet alleen iets veranderd in het volume van onderwijsjournalistiek in algemene media, maar ook in de focus ervan. Die is minder gericht op beleid, en al helemaal niet op kleine stappen in een lang wetgevingsproces. En meer op de praktijk, vooral wanneer die gierend uit de rails loopt – Amarantis het perfecte voorbeeld.

Dat heeft - voordat u denkt dat dit een cultuurpessimistisch verhaal wordt – niet alleen maar nadelen. Integendeel, het kan voordelen hebben.

Als eindredacteur van die vier- of vijfkoppige onderwijsredactie bij *NRC Handelsblad* was ik tenminste niet altijd even blij als de redacteur hoger onderwijs zich aan mijn bureau meldde met zijn zoveelste artikel over een detail in een bijsluiter van de jongste aanpassing van de herziene Wet Studiefinanciering.

Een bericht dat hij dan zelf, heel motiverend, al een naam had gegeven: *STUFI 132*.

Ik kan me niet voorstellen dat er lezers waren die ze alle 131 al hadden gespaard.

Waarom dan niet de zaak af en toe eens goed op een rijtje zetten, in plaats van elk klein stapje te volgen?

Focus heeft dus niet alleen maar nadelen - idealiter. Maar in een context van bezuinigingen en krimpende redacties, kan het er wel toe leiden dat de onderwijsjournalistiek het zicht verliest op ontwikkelingen die nu niet direct opzienbarend zijn, of tot grote ophef leiden, maar waarvan we over tien jaar wel zeggen: hoe kan dat nou? Wanneer is dat gebeurd? Wie heeft dat eigenlijk besloten?

Sluipende processen die een paar maatjes kleiner zijn dan Amarantis. Of Diederik Stapel.

Als het met minder mensen moet, is het dus wél zaak scherp op te letten en te kiezen waar je op inzet. Ik zou bijna zeggen, taakverdeling en concentratie op redacties – naar een van die operaties die Deetman uitvoerde in het hoger onderwijs.

Minder onderwijsjournalistiek, misschien, maar nog betere onderwijsjournalistiek.

Terug naar de Prijs.

Hoe zit het dit jaar, bezien tegen die achtergrond, met de inzendingen?

Eerst nog even de criteria van de prijs.

Volgens het reglement moet het gaan om oorspronkelijk, Nederlandstalig journalistiek werk voor een breed publiek. Hoogwaardige, goed geschreven journalistiek, met een accent op feitelijke berichtgeving; columns en andere producties die in de eerste plaats een mening weergeven komen niet in aanmerking.

Eén inzending heeft de jury louter op grond van die criteria *hors concours* moeten plaatsen, los van een inhoudelijk oordeel.

Dat betreft de reeks artikelen van Paul Kirschner in *Van 12 tot 18*. Het zijn lezenswaardige commentaren op ‘broodjes aap-verhalen’ over onderwijs, maar ze vallen eerder in het genre van de column of opiniërende journalistiek, dan in dat van onderwijsjournalistiek in de strikt feitelijke zin van deze prijs.

Over de 22 inzendingen die dan overblijven, heeft de jury een paar algemene opmerkingen.

Allereerst valt op dat de inzendingen in alle opzichten erg divers waren, zowel in kwaliteit als in thematiek, benadering, werkwijze, of doelgroep.

Een deel van de inzendingen vond de jury tamelijk smal: zeker interessant voor leraren of bestuurders, maar minder voor een breder in onderwijs geïnteresseerd publiek. Of: goede, leesbare signaleringen van een deelprobleem, of van een deeloplossing, maar net niet genoeg uitgewerkt om de gedachtenvorming verder te helpen of het debat te prikkelen – en dat is óók het doel van de Prijs.

Ook viel het de jury op dat veel vertrouwde thema’s terugkwamen – zegeningen of rampen (nou ja, vooral rampen) van grootschaligheid in het onderwijs, nieuwe leermethodes – maar weinig echt originele of verrassende, dwarse onderwerpen.

Ook dat hoeft geen bezwaar te zijn, mits ze grondig en veelzijdig worden aangepakt.

Een puntje van kritiek wat dat betreft: over ‘de media’ in het algemeen hoor je wel de klacht dat ‘goed nieuws geen nieuws is’.

Alleen maar neerstortende vliegtuigen en nooit eentje die veilig landt.

Maar in onderwijsbladen lijkt het soms alsof ‘al het nieuws goed nieuws is’. Je leest veel over successen, over prachtige nieuwe methodes en technieken, over dappere leerkrachten die het best redden samen – maar waarom is het onderwijs ons, en de Staat der Nederlanden, dan toch een voortdurende bron van zorg?

Die balans tussen positieve en meer kritische geluiden miste de jury bijvoorbeeld in *Flexibele vakanties* uit *School*, een op zichzelf interessant verhaal over scholen die experimenteren met flexibele schooltijden en vakanties.

Goed onderwerp, en fijn opgeschreven – maar zó positief dat je er een beetje wantrouwig van wordt.

De intro van het stuk luidt: „De eerste scholen die werken met flexibele vakanties rapporteren alleen maar positieve resultaten.”

Alleen maar positieve resultaten!

En dan is de eerste zin: „Dit is het onderwijs van de toekomst.”

En hier is de streamer in het stuk: „Dit is dé manier om de kwaliteit omhoog te schroeven!”

Wij van meneer de krant zeggen dan cynisch: jaja, het zal wel.

Begrijpt u me goed, het is niet de bedoeling nu net dit ene artikel te kapittelen. Dat zou ook niet verdiend zijn. Het is een leuk stuk, de jury heeft het met plezier gelezen. En misschien is dit ook wel het onderwijs van de toekomst – wie weet.

Maar dat is nu net het punt: wie weet.

Je zou in een stuk over zo’n experiment ook willen lezen wie daar nog niet van overtuigd is en waarom niet. En hoe het komt dat, als dit dan het ei van Columbus is, niet alle scholen het allang zo doen.

Wat meer tegenspraak en context dus, graag.

Soms zit er juist weer te véél in een artikel, zoals in het aardige stukje van *Kidsweek* over handschrift (*Schrijven met twee halve walnoten*). In een luttele paar honderd woorden komt een onderzoek langs én de onderzoeker, een klas, handschriftanalyse én dan nog reacties van leerlingen. Leuk om te lezen – maar voor je het weet is het al op.

Dat ging om de inhoud. De jury heeft ook een kanttekening over vorm.

Presentatie en vormgeving worden steeds belangrijker in de journalistiek – we leven in een beeldcultuur, is dan meestal de rechtvaardiging. Je moet informatie helder presenteren en lezers bovendien met veel beeld ‘verleiden’.

Gek eigenlijk, dat je bij kranten wel tot vervelens toe hoort: nieuwsberichten hoeven we niet meer te brengen, want het nieuws hoor je tegenwoordig toch al overal. Maar nooit: beeld hoeven we niet te brengen, want dat zie je toch al overal.

Maar goed, dat terzijde.

Een aantal inzendingen vond de jury inderdaad fraai gepresenteerd, slim geïllustreerd, of gewoon mooi vormgegeven. Bijvoorbeeld de productie in het *Onderwijsblad* over mannen en vrouwen voor de klas, die een aantal heldere graphics bevatte.

Minder geslaagd vond de jury de vormgeving van de bijlage *Digitale revolutie (Dagblad van het Noorden)*, een productie over de effecten van digitalisering.

Goed idee, maar de vorm hindert het lezen. Het stuk is namelijk opgeknipt in korte stukjes, als pakketjes *bits* en *bytes*. Leuk verzonnen, gezien het onderwerp - maar je verliest juist de rode draad en het brede gebaar, dat het stuk qua inhoud wél probeert te maken.

Goed. Na deze schoten voor de boeg komen we dan bij de genomineerden.

Selectie is dan altijd onrechtvaardig, voor, onder of na de poort. Maar wij kwamen uit op de volgende vijf gelukkigen, die een korte extra toelichting verdienen. En let wel, het gaat dus in alle gevallen om artikelen die de jury prijzenswaardig vond.

Mare: Een bul voor 800 euro. Van Sebastiaan van Loosbroek.

Bekend is de nachtmerrie dat je gezakt bent voor je eindexamen; midden in de nacht wakker worden, badend in het zweet, en snel die bul erbij pakken. Nu is er een nieuwe nachtmerrie: je bent geslaagd, maar je hebt gefraudeerd – of nog erger, je hebt die bul gekocht.

Sebastiaan van Loosbroek ging voor het Leidse universiteitsblad *Mare* op onderzoek uit en schreef een mini-thriller over het kopen van een vals diploma.

In zijn reportage, die het moet hebben van kleur, detail en *suspense*, neemt hij de lezer mee in de steegjes waar deze handel wordt gedreven, en laat hij alle emoties van de transactie de revue passeren: spanning, onzekerheid, hoop en teleurstelling.

Overigens, wat ik persoonlijk dan weer niet kan hebben, als oud-redacteur van *Folia*, van oudsher de Amsterdamse rivaal van *Mare*, is dat het blijkt te gaan om een gefraudeerd diploma van: de Universiteit van Amsterdam.

Ja, zeg. Zoek fraude bij je eigen universiteit.

Journalistiek minder sterk is dat het blijft bij dit ene, mooi beschreven, geval. Het nadere commentaar van instanties die Van Loosbroek raadpleegde, levert weinig nieuwe informatie op. Dus hoe groot dit probleem nu is, blijft een open vraag.

Aan de spanning van het stuk doet dat niets af.

Funnekotter en Logtenberg: De Vastgelopen universiteit. Over de bestuurscrisis aan de Vrije Universiteit. In *NRC Handelsblad*.

Bestuurlijke crisis is een *evergreen* in het onderwijs, zo langzamerhand. Heel Nederland kent de zaak-Amarantis, een bestuurlijk schandaal dat – zoals Ronald Reagan ooit zei over zijn begrotingstekort - nu wel groot genoeg is om voor zichzelf te zorgen.

Maar over bestuurlijke problemen en fiasco's aan de klassieke universiteiten lees je niet zoveel.

Nu is het natuurlijk denkbaar dat alles daar heel mooi op orde is - per slot van rekening is het Droomboek voor koning Willem-Alexander er ook gekomen. Maar misschien speelt hier ook een rol dat de bestuurscultuur en tradities aan een universiteit moeilijker te doorgronden zijn dan die in andere, overzichtelijker sectoren.

Funnekotter en Logtenberg zijn er wél in geslaagd door te dringen in het doolhof van het universitaire bestuur, en helder uit te leggen wat er aan de Vrije Universiteit misging en waarom het misging.

Knap journalistiek werk, helder opgeschreven – met als kanttekening hooguit nog wat ik in het begin zei: ha, een crisis! En ja, dan wordt hoger onderwijs opeens weer een punt voor de krant, die het artikel dan ook breed presenteerde.

Je vraagt je ook af, hoe bijzonder die bijzondere universiteit eigenlijk is – met zijn groeiende populatie aan studenten van allochtone, vaak islamitische achtergrond.

Hoe zou dat elders zijn?

Aan de grondigheid van het stuk doet dat niets af.

Jan Dijkma. Jeugd kan veel beter. In het Dagblad van het Noorden.

Ook zo moe van uw eigen brein?

Sinds het succes van Dick Swaab worden we doodgegooid met ons – en vooral zijn – brein. Maar dit tweeluik vond de jury een originele en prikkelende manier om die discussie te vertalen naar het onderwijs, en dan in één bepaalde regio, het Noorden.

Het Noorden kent zijn zwakke scholen en achterblijvende leerprestaties - de reeks heeft in dat opzicht ook een emancipatoire en mobiliserende inzet – het kán beter hier - en dat hoort ook bij journalistiek. En het verhaal deed één jurylid onvermijdelijk denken aan *Bint*: niet de leraar moet buigen, maar de leerling kan en moet klimmen.

Het siert de auteurs ook dat ze zich niet hebben laten afschrikken door de complexiteit van de materie, maar er gewoon hun tanden in hebben gezet. De stukken zijn bovendien prettig geschreven, en nergens saai.

Máár, zie mijn eerdere opmerking, het was wel veel goed nieuws. En het programmatische stuk op de voorpagina (*Jeugd kan veel beter*) is wel heel erg gebaseerd op één bron.

Bovendien, vraagt de betweter, als het beter kán, waarom ís het dan nog niet beter?

Wat staat een *full blown* realisering van het noordelijke kinderpotentieel allemaal in de weg? Dat komt wel aan de orde, maar je zou er toch meer over willen lezen.

Aan de originaliteit van het stuk doet dat niets af.

Anja Vink. Asschers stille revolutie. Vrij Nederland.

Van een stuk van Anja Vink, eerder winnaar van de Onderwijsprijs (2008), mag je iets verwachten.

In elk geval een hoge inzet.

Die heeft deze weekbladreportage ook: het artikel gaat over de onorthodoxe, en omstreden, manier waarop de Amsterdamse wethouder Lodewijk Asscher achterstanden op scholen wil terugdringen, door zich nadrukkelijk met de kwaliteit van het onderwijs te bemoeien.

Het stuk raakt een actueel en relevant vraagstuk, behandelt dat vanuit een breed perspectief - het gaat over meer dan lezen of rekenen - en vanuit verschillende invalshoeken: behalve lof is er ook kritiek.

En dat is begrijpelijk, want de aanpak van Asscher roept de vraag op: waar ligt de grens van vrijheid van onderwijs? Wanneer valt de overheid te verwijten dat die de zaak op zijn beloop laat, en wanneer gaat de overheid anderzijds juist te ver?

Zie ook de ophef rond de islamitische Ibn Ghaldoun school in Rotterdam.

Volgens zijn pleitbezorgers is het interventionisme van Asscher een broodnodige kentering in de strijd tegen achterstand op school. Volgens critici doemt alweer het gevaar op van een „bureaucratische moloch”, een oude en gevreesde bekende in het onderwijs.

Het artikel is bovendien, en dat is geen bijzaak, voorbeeldig geschreven. Het heeft een hoofdpersoon, waardoor het verhaal een gezicht krijgt, maar de achterliggende kwestie gaat veel verder, en ook dat wordt duidelijk.

Toch smaakt ook dit stuk, juist door de knappe manier waarop het is opgezet, naar méér: wat kunnen wethouders nu wel en wat niet? En wat denken juristen en onderwijsexperts ervan, om ook de Rolodex met deskundigen eens te laten draaien?

Bovendien, maar daar kan Anja Vink niks aan doen: Asscher is inmiddels vertrokken uit Amsterdam. Dus toch. Wie maakt zijn karwei eigenlijk af?

Aan de relevantie van het stuk doet dat niets af.

Yvonne van der Meent: School voelt zich uitgekled door consultancybureau. Onderwijsblad.

Ha, toch nóg een beleidsmatig verhaal. Maar wat voor één.

Een belangrijk onderwerp, en een grondig, goed gedocumenteerd onderzoeksartikel, dat toch ook een paar knellende vragen oproept.

Een belangrijk onderwerp, gelet op de heftige discussie over de voordelen, verlokkingen en valkuilen van de professionalisering van schoolbesturen en de moderne, of beter: modieuze, consultancycultuur in het onderwijs.

Maar hoe zat het in Purmerend?

Yvonne van der Meents stuk is een dappere poging een wereld te ontsluiten die leeft van publieke middelen, maar zich vaak onttrekt aan publieke aandacht en verantwoording. Zij richt haar zoeklicht op een adviesbureau dat volgens getergde docenten die zij raadpleegde vooral handelt in managementjargon, kortom in warme lucht.

Dat levert een onthutsend beeld op van een scholengemeenschap die *for better or worse* wordt meegezogen in een proces van modernisering en professionalisering. De auteur ging niet over één nacht ijs: ze voerde vele gesprekken en raadpleegde documenten.

Een opvallend pluspunt van dit stuk: de meeste klagers uiten hun kritiek *on the record* en onder naam, niet anoniem. Ik kan u verzekeren, dat is wel eens anders.

Minpuntje: de kop van het stuk is *School voelt zich uitgekleeft door consultancybureau*.

‘Voelt zich’. Maar je leest uit het stuk toch ook dat de school uitgekleeft *is*. Geen kwestie van gevoel, maar van harde cijfers en feiten. Of niet?

Hier laveert het stuk wat, tussen eigen conclusies en het doorgeven van klachten.

Ook een opmerking over wederhoor. De baas van het aangeklaagde adviesbureau krijgt ruimhartig de gelegenheid de bevindingen van de journalist te weerspreken – en dat mag ook wel, want hij krijgt nogal wat over zich heen.

Maar de oud-directeur van de school, de man die het adviesbureau binnenhaalde, komt niet aan het woord.

Terwijl die in het artikel toch „de Poetin van Purmerend” wordt genoemd, een man die “een schrikbewind” voerde, met een „ruimhartige regeling” vertrok, en de school achterliet met een “uitgehold vermogen”.

Tja – wat zegt hij er zelf van, wil je dan toch weten.

Het stuk is goed gedocumenteerd, ik zei het al. Maar ook een Poetin in Purmerend zou zijn critici toch van repliek moeten kunnen dienen.

Aan de urgentie van het stuk doet dat niets af.

Tot zover de nominaties.

Stuk voor stuk verhalen die de jury de moeite waard vond om onder de aandacht te brengen en een plaats te geven op onze *short list* – al is er op elk verhaal wel iets af te dingen, aan te vullen of op door te vragen.

Toch was de finale keuze niet bovenmenselijk moeilijk – laat de jury daar niet, uit ritueel oogpunt, ingewikkelder over doen dan het was.

Er was namelijk één inzending van de vijf die niet alleen spannend was, origineel, grondig, belangwekkend of urgent, maar die iedereen overtuigde en ook juryleden die elders nog een sirene hoorden, aan de mast wist te binden.

De jury heeft gekozen voor een onderwijsartikel dat in alle opzichten aan de criteria voldoet: het betreft een actueel onderwerp, maatschappelijk relevant, van meerdere kanten belicht, voortreffelijk geschreven, en belangwekkend voor een breed publiek.

De toekenning van de Prijs voor de Onderwijsjournalistiek 2013 heeft maar één nadeel: het is een geval van recidive.

De winnaar is Anja Vink, met *Asschers stille revolutie*.